

Teatre en temps de guerra i revolució (1936-1939) - Exposició i catàleg

Gerard Guerra i Ribó

El Memorial Democràtic, sota el comissariat de Francesc Foguet, historiador i crític de teatre, ha organitzat l'exposició «Teatre en temps de guerra i revolució (1936-1939)» i ha editat un catàleg —de disseny fresc i modern, al nostre parer un exemple de bona edició provinent d'una editorial petita i amb un catàleg coherent i de qualitat— que aplega un total de deu col·laboracions de diversos historiadors i estudiosos del teatre que analitzen les diverses cares de les arts escèniques del trienni bèl·lic. El llibre es clou amb una peça breu ambientada en un context bel·licorevolucionari i escrita pel prolífic dramaturg Manuel Molins.

El llibre i l'exposició que ens ocupen s'inscriuen en el marc del projecte «Barcelona, capital de la República (1938)»,¹ impulsat pel Centre d'Estudis sobre el Franquisme i la Democràcia de la UAB, amb la col·laboració de la Fundació Carles Pi i Sunyer, el qual vol commemorar la triple capitalitat de Barcelona durant el 1938, any en què confluïren el govern de la República, el basc i el català. És, doncs, en aquest context cultural on cal emmarcar la citada exposició, la qual, de fet, com va explicar Foguet el 14 d'abril durant la inauguració,

«contribueix a visualitzar un dels objectius del projecte “Barcelona, capital de la República (1938)”: demostrar l'efervescència cultural i específicament teatral que, malgrat les condicions hostils, visqué la ciutat en plena guerra».

Exposició

L'exposició, produïda i realitzada a l'interior d'un autocar Pegaso, bo i inspirant-se en els famosos bibliobusos dels Serveis de Cultura al Front del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, presenta una condensació essencialitzada i molt divulgativa del contingut del llibre. El disseny expositiu, subjugat a les finalitats d'idees que es volen transmetre, imita un teló d'un escenari (a l'exterior de l'autobús) i els camerinos i la platea d'un teatre, a l'interior. Els dos espais interiors, clarament separats per una cortina vermella i definits amb la intensitat de la llum, estan pensats amb dues finalitats concretes.

En el primer cas, que és l'espai amb què primer topa el visitant, presenta sis plafons envoltats de bombetes, com si es tractés d'un

mirall, en els quals s'exposen documents gràfics i explicacions succintes sobre «El teatre: un altre front de lluita», «La socialització dels espectacles públics», «La política teatral de la Generalitat Republicana», «L'escena amateur», «L'escena professional» i «La batalla teatral». També s'hi poden veure algunes pàgines teatrals de *L'Esquella de la Torratxa* i dues reproduccions facsímils; una de *Comiats a trenc d'alba*, de Ramon Vinyes; i l'altra, de *Nadal en temps de guerra*, de Lluís Capdevila.

L'altre espai, la platea, presenta una desena de cadires encarades a una pantalla en la qual es visualitza un vídeo d'uns dotze minuts de durada que presenta més documents gràfics i explicacions sobre el període històric. Hi ha, també, arraconada, una petita taula amb el llibre de visites (en el qual llegeixo: «Memòria democràtica? Doncs sembla que el comissari de l'exposició —“comissari” en el pitjor sentit de l'expressió— oblida —oblida— alguns dels autors que més han investigat sobre aquesta qüestió, com ara Robert Marrast, i algun altre. En fi, senyor Foguet, vostè no té vergonya») i un catàleg de l'exposició per a lliure consulta. Em sembla evident que l'insatisfet espectador n'ha obtingut una visió una mica parcial i poc completa. Llàstima que no hagi fullejat el catàleg de l'exposició mentre es queixava; potser s'hauria adonat que el seu llibre sobre el tema apareix en la bibliografia citada i que diversos dels col·laboradors (en compte sis dels nou) han citat Robert Marrast. Però bé, si es fa sense ressentiment, queixar-se és saludable.

Al nostre parer, és cert que a l'interior de l'autobús la informació hi apareix molt sumària, potser en excés; però entenem que el possible espectador interessat no ha de ser necessàriament un entès en la matèria ni tan sols tenir gaire interès més enllà de fer-hi una ullada. De fet, vàrem poder comprovar que, en alguns casos, hi entraven turistes encuriosits, de manera que l'accés a la informació ha

de ser essencial, bàsic. Potser aquest procés de divulgació comporta una pèrdua de qualitat —i també de quantitat— però s'ha intentat mantenir l'essència, la qual queda desenvolupada a bastament al corresponent catàleg. En qualsevol cas, el resultat obtingut és veritablement bo; una bona feina de producció i muntatge.

Catàleg de l'exposició

El catàleg que complementa l'exposició —i la complementa notòriament— és un llibre de bona mida (de disset per vint-i-quatre centímetres, ni excessivament voluminós ni mida butxaca), de dues-centes pàgines, que presenta, a més de les nou col·laboracions d'investigació, una peça de creació de Manuel Molins, un pròleg de Foguet i un pòrtic del conseller Saura. Editat per Punctum i el Memorial Democràtic, amb coordinació i edició de Francesc Foguet i Boreu, el volum inclou diversos textos que sintetitzen els diversos factors que incidiren en el desenvolupament i l'organització dels espectacles arreu dels Països Catalans durant el trienni bèl·lic.

En el primer, «La socialització dels espectacles», Xavier Diez hi tracta la col·lectivització de l'escena catalana per part de la CNT, la qual pretenia unificar tots els teatres en un mateix sac i tractar-ne tots els treballadors amb les mateixes condicions laborals, esborrant-ne, doncs, qualsevol principi jeràrquic. Es tracta d'una forma d'escenificar la revolució als teatres. L'escrit de Diez analitza amb profunditat tots els esdeveniments cenetistes al voltant del món escènic amb un bagatge històric prou important (el lector percep el domini de l'autor en aquest camp) i amb un to d'alta divulgació coherent amb la matèria tractada.

Per contra, en «Les polítiques teatrals», Jordi Coca presenta un escrit força més divulgatiu,

proper a l'article d'opinió i, al nostre parer, no tan ben documentat ni amb fonts tan actualitzades com el cas de Diez. Quant al contingut, a més, resulta rellevant veure que mantenen opinions contràries respecte a la socialització del teatre i les seves conseqüències en la política teatral endegada. Ara bé, això no fa menys interessant l'escrit de Coca, atès que hi tracta les diverses actuacions tant de la CNT com de la UGT i de la Generalitat per tirar endavant un teatre que anava descompassat amb el moment revolucionari.

La tercera i la quarta col·laboració, «La dramaturgia catalana», de Francesc Foguet, i «La dramaturgia castellana», de Manuel Aznar, respectivament, tracten amb força documentació històrica el repertori teatral català i castellà que es representava a Barcelona i palesen de forma clara com les idees revolucionàries implantades en l'àmbit laboral durant la socialització dels teatres no tingueren el mateix pes en l'àmbit dels diversos repertoris, atès que les obres posades en escena mantenien un to clarament continuista amb el passat prerevolucionari. Dues bones mostres d'informació documentada i contrastada sobre quin repertori es presentava i com aquest no s'avenia amb les idees teòriques que s'intentava de dur a terme.

Joan Martori presenta una aproximació a les arts escèniques del Districte cinquè i concretament d'«El teatre popular del Paral·lel». De manera clara i entenedora, explica quin tipus d'espectacles s'hi oferien, com van ser organitzats, quines polítiques renovadores i conservadores hi havia, les diverses veus crítiques amb els espectacles de varietats, que els consideraven espais d'immoralitat, etcètera. En qualsevol cas, «el teatre al Paral·lel durant la guerra i la revolució [...] va seguir amb la manifestació dels seus signes d'identitat. Entre la comicitat, la llàgrima fàcil i la frivolitat, i tants altres aspectes, va facilitar que se seguís

somniant en un món que poc temps després s'acabaria ensorrant» (p. 111).

Jordi Lladó s'encarrega d'«El teatre d'aficionats», un vessant molt vital del teatre abans de la guerra, i que durant l'època revolucionària va patir diverses vicissituds per acabar finalment l'any 1939. Tal com conclou Lladó, «el desterrament fou un dels preus més durs que pagaren molts dels que l'impulsaren [...] Amb el triomf del nou règim acabà també una acció entusiasta i voluntarista, que tractava, especialment, de donar legitimitat a la lluita antifeixista, tot mostrant-ne les raons que la impulsaven». Una aportació molt interessant, la de Lladó, atès que massa sovint es menysté el teatre d'aficionats quan, de fet, als Països Catalans hi ha tingut un paper molt important, tant pel que fa a l'aparició de nous actors com a la de nous dramaturgs.

A «Els dramaturgs absents», Núria Santamaria presenta les vicissituds vitals i literàries de Josep Maria de Sagarra i Carles Soldevila, autors ben situats durant els anys previs a la guerra i que, precisament arran de l'esdeveniment bèl·lic, hagueren d'exiliar-se. L'aportació històrica de Santamaria, a més, es veu reforçada per diverses citacions que acaben d'endinsar el lector en les aventures a què els dos escriptors es van veure forçats. Tot plegat té, a més, un aire narratiu molt atractiu, que n'afavoreix una lectura plaent i ràpida, atès que va proporcionant el cuc de la curiositat paràgraf rere paràgraf.

Josep Lluís Sirera ens parla d'«El teatre al País Valencià», el qual, tot i els intents de renovació teatral —tant pel que fa a l'escriptura com a la pràctica escènica—, va mantenir un repertori continuista com el mateix Sirera conclou al final del seu escrit: «Els milers d'espectadors que aquests intents [de renovació teatral] van congregat tot al llarg del conflicte no poden fer-nos oblidar el que he apuntat més amunt: el públic valencià va continuar as-

sistint en massa als espectacles de varietats i a les representacions d'obres de gèneres teatrals que ja gaudien d'amplia acceptació abans del 18 de juliol de 1936» (p. 164). Sirera, a més, acaba l'article amb un discret però merescut homenatge a «tots els actors i actrius, maquinistes i tècnics, autors..., que van defensar de la forma que millor sabien [...] la República. Professionals la gran majoria dels quals romanen anònims i que esperen encara un homenatge, tan merescut com obviat, per part de la professió» (p. 165). Una forma elegant i noble de finalitzar una aportació de qualitat, d'alta divulgació.

Per acabar de completar la revisió del trienni bèl·lic falta analitzar «El teatre a les Illes». Antoni Nadal explica que durant la guerra Mallorca i les Pitiüses, clarament fidels al bàndol nacional, oferiren un teatre coherent amb les idees antirepublicanes que propugnaven, motiu pel qual les representacions teatrals eren supervisades. L'aportació de dades tant de companyies com de teatres i representacions és significativa i complementa el perfil històric presentat de manera raonada i gens embafadora.

Finalment, el dramaturg Manuel Molins presenta l'obreta «Un vol de coloms», escrita *ex professo* per al volum que analitzem. L'autor agafa els personatges de Colometa de *La Plaça del Diamant* i Teresa Goday de *Mirall Trencat*, i l'escriptor George Orwell com a personatges d'aquest text d'*agitprop* que el mateix autor titlla de pamfletari, defensant una causa «progressista i ajustada a la veritat». L'acció és de curta durada, però amb una intensa càrrega

reflexiva. Amb diàlegs àgils, coherents amb el context en què es desenvolupa l'acció —tant pel dialecte com per l'estatus dels personatges—, l'acció canvia de la monotonia i la distensió inicial pròpia de la venda ambulante a la tensió central de l'interrogatori per part d'un desconegut per desembocar en el moment de zenit final, en què, carregat de lirisme, els coloms alliberats alen el vol al mig de la plaça de Sant Jaume, centre neuràlgic de Barcelona i, per extensió, símbol d'aquella Catalunya republicana que esgotava les seves últimes forces en la cruel guerra. Tot un homenatge a Mercè Rodoreda, en el centenari del seu naixement; a George Orwell, autor del cèlebre *Homage to Catalonia*; i a la dramaturgia d'*agitprop* escrita en català durant la guerra.

Així doncs, el catàleg segueix un, diguem-ne, fil expositiu molt coherent a l'hora de presentar les diverses col·laboracions, de manera que el lector pot aprofundir en els coneixements que més endavant proporcionen les diverses col·laboracions estrictament literàries gràcies al fet que prèviament ha llegit quins van ser els esdeveniments polítics, socials i sindicals endegats en l'àmbit de les arts escèniques durant el trienni bèl·lic. Tot el llibre s'il·lustra amb un gran nombre de documents gràfics i fotogràfics inèdits, exhumats per a la publicació d'aquest volum que ens ocupa, la qual cosa confereix al llibre un valor afegit més enllà del que hem intentat de palesar amb l'anàlisi presentada fins ara. Veritablement, un llibre de referència per a tot aquell estudiós i/o interessat en les arts escèniques del trienni bèl·lic.

NOTA

1. «Barcelona, capital de la República (1938)» s'inscriu en un projecte molt més global, plantejat i coordinat per Manuel Aznar Soler, que s'adreça a commemorar la capitalitat de la Segona República tant a València com a Barcelona.
